

VIII PREMI JAUME CARESMAR

Atorgat el dia 25 de maig de 2003 pel jurat format per:
Josep Oliveras i Samitier (president), Xavier Badia i Cardús, Jaume Dantí i Riu,
Pere Pascual i Domènech i Armand Ribes i Cama (vocals)
i Gemma Estrada i Planell (secretària).

«Casarse en edad proporcionada»: edat al matrimoni i estratègies matrimonials a Igualada, 1680-1829¹

Julie Marfany

Cambridge University

INTRODUCCIÓ

El 1762, Bernardo Ward, un dels ministres de Carles III, lamentava el que ell veia com a estancament de la població d'Espanya, atribuint aquesta manca de creixement no pas a la guerra ni a l'emigració, sinó al fet que la gent no es casava prou. La seva solució era treure obstacles econòmics al matrimoni *«de modo que toda mujer que quiera trabajar pueda ganar uno o dos reales al día, y todo hombre cinco o seis, y se casarán en edad proporcionada»*.² El foment del matrimoni és gairebé una obsessió en els escrits dels economistes polítics de l'Espanya setcentista, que hi veien l'estímul fonamental de l'augment de la població, considerat al seu torn com a senyal i motiu, ahora, de la *«felicidad de la nación»*.³

1. Aquest treball forma part de la meua tesi doctoral, presentada el setembre del 2003 a la Universitat de Cambridge. Agraïixo els comentaris del meu director de tesi, Richard Smith, i els ajuts rebuts del personal de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, amb la recerca, i de Joan-Lluís Marfany amb la traducció al català.
2. Citat per Jordi NADAL: *La población española (siglos XVI a XX)* (5a ed., ampliada). Barcelona, 1996 (1a ed., 1966), p. 98.
3. NADAL: *La población...*, p. 97-99. Per a un excel·lent exemple, català a més a més, vegeu: ROMÀ I ROSSELL, Francesc: *La señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces*. Madrid, 1768 (ed. facs. Barcelona, 1989), p. 14-55.

El matrimoni, amb la consegüent formació de la família és potser l'aspecte del comportament demogràfic més influït pel context econòmic i social en el qual es produeix. La decisió presa per un individu de quan i amb qui casar-se depèn d'un bon nombre de circumstàncies, entre les quals hi ha la disponibilitat de candidats de l'altre sexe, la idoneïtat d'aquests en termes d'estatus social, els mitjans econòmics a l'abast de l'eventual parella, restriccions legals i institucionals com ara els requisits de l'edat mínima i el consentiment patern, i altres possibles limitacions de caire religiós i cultural. De tots aquests factors, però, els econòmics han estat particularment remarcats com la variable fonamental rere la decisió de casar-se. Thomas Malthus va sostenir que el casament i la formació de la família a Europa eren determinats per les exigències d'un nivell de vida mínim. En conseqüència, les fluctuacions en l'edat dels nuvis i en la taxa de nupcialitat es movien, segons Malthus, en correlació amb les fluctuacions en els salaris. Prenent la decisió conscient d'ajornar el casament fins que no haguessin assolit un cert nivell d'ingressos, les parelles exercien el que Malthus va anomenar la «limitació preventiva» («*preventive check*») a l'augment de la població, en oposició a la «limitació positiva» («*positive check*») que constituïa una mortalitat creixent.⁴ En un article famós i pioner, el demògraf John Hajnal va subscriure la teoria malthusiana de la «limitació preventiva» com a característica europea.⁵ Hajnal hi sostenia que, a l'oest d'una línia imaginària traçada de Leningrad a Trieste, es feia visible un model històric de matrimoni tardà i taxes elevades de celibat permanent, en relació amb l'Europa oriental i altres parts del món, on el matrimoni era primerenc i intens, especialment pel que feia a les dones. Amb posterioritat, E.A. Wrigley i R. Schofield han demostrat que, si més no a Anglaterra, les fluctuacions en l'edat al moment del casament es corresponien estretament amb les fluctuacions dels salaris reals. Aquests canvis en l'edat al moment del matrimoni i la consegüent repercussió en la fertilitat eren els factors decisius del creixement demogràfic a Anglaterra, més que no pas, com s'havia cregut abans, els canvis en els nivells de mortalitat.⁶

Una variant especial d'aquest model d'influències econòmiques sobre el comportament matrimonial ha estat proposada pels historiadors de la

4. MALTHUS, T.R.: *Primer ensayo sobre la población*. Madrid, 1970 (1a ed., 1798).

5. HAJNAL, John: «European marriage patterns in perspective», a: GLASS, D.V. i EVERSLEY, D.E.C. (eds.): *Population in history: Essays in historical demography*. Londres, 1965, p. 101-143.

6. WRIGLEY, E.A.; SCHOFIELD, R.S.: *The Population History of England, 1541-1871. A Reconstruction*. Cambridge, 1981.

proto-industrialització, segons els quals l'expansió de la indústria rural en certes regions d'Europa va anar sovint acompanyada d'un creixement demogràfic causat per la disminució de l'edat al moment del matrimoni i l'increment de la fecunditat.⁷ En una societat fonamentalment agrària, se'ns diu, la capacitat de mantenir una família depenia de l'accés a la terra. Les parelles, doncs, tenien tendència a ajornar el casament fins que una mort entre els membres de la generació anterior no desocupava una posició econòmica o fins que no havien estalviat prou recursos per establir una nova llar. La proto-industrialització aparegué aleshores com a creadora de noves oportunitats perquè les parelles generessin ingressos que els permetessin de casar-se, especialment en zones en les quals l'accés a la terra era restringit o una terra pobra feia difícil d'obtenir recursos adequats a partir de l'agricultura. Hans Medick, fent un pas més enllà, va argumentar que la proto-indústria no sols feia possible el matrimoni primerenc, sinó que el fomentava, perquè la maximització dels ingressos depenia de la participació del més gran nombre possible de membres en la unitat familiar de producció. Això hauria estat particularment cert pel que fa a la manufactura tèxtil, ja que el cardat i el filat eren freqüentment feines realitzades per les dones i els infants. Amb posterioritat, David Levine ha refinat la tesi, en relació amb el cas anglès, proposant que és la proletarització consegüent a la proto-industrialització el factor determinant dels matrimonis primerencs.⁸ El seu argument és que la creixent dependència del treball assalariat a l'agricultura pot haver tingut, i de fet va tenir, els mateixos efectes que en la proto-indústria.

Catalunya és, sobre el paper, una zona interessant per a la comparació amb altres regions d'Europa en termes de comportament matrimonial. Com és prou sabut gràcies al monumental estudi de Pierre Vilar, Catalunya va conèixer durant el segle XVIII tant un ràpid creixement demogràfic com una àmplia transformació econòmica, particularment en forma d'especialització agrícola a través essencialment de la viticultura i l'expansió

7. KRIEDTE, Peter; MEDICK, Hans; SCHLUMBOHM, Jürgen: *Industrialisierung vor Industrialisierung*. Göttingen, 1977 (n'hi ha una traducció espanyola, no gaire bona [Barcelona, 1986]; jo he fet servir l'anglesa [Cambridge, 1981]), i MEDICK, Hans: «The proto-industrial family economy: the structural function of household and family during the transition from peasant society to industrial capitalism», *Social History*, núm. 3 (1976), p. 291-315. Aquest no és el lloc adequat per ocupar-se del prolongat debat al voltant de la qüestió de la proto-industrialització en relació amb el canvi demogràfic. Per a una visió de conjunt, vegeu: OGILVIE, S.C.: «Proto-industrialization in Europe», *Continuity and Change*, núm. 8, 2 (1993), p. 159-179.

8. LEVINE, David: *Family formation in an age of nascent capitalism*. Nova York, 1977.

proto-industrial. En la meua tesi doctoral, vaig prendre la ciutat d'Igualada com a cas d'estudi per tal d'investigar la interrelació entre canvi econòmic, i més concretament proto-industrialització, i creixement demogràfic a Catalunya. Hi ha més d'una raó per triar Igualada. En primer lloc, la seva població va créixer, com és sabut, d'uns 1.600 habitants el 1717 a uns 4.900 el 1787. En segon lloc, era un important centre manufacturer tèxtil i de la pell que, al segle XVIII, ja produïa, en tots dos casos, per a mercats extraregionals. La tercera raó és la quantitat i la qualitat de la documentació conservada, especialment els seus registres parroquials. Aquí presento alguns dels resultats de la meua investigació relacionats amb els canvis en l'edat al moment del matrimoni i amb les estratègies matrimonials a Igualada. Abans, però, potser convé d'exposar breument les pautes matrimonials a l'Espanya setcentista i el que els historiadors han dit fins ara sobre el tema.

PAUTES MATRIMONIALS A L'ESPANYA DEL SEGLE XVIII: EL CENS DE FLORIDABLANCA

Quan Hajnal va traçar la seva famosa línia de Leningrad a Trieste, va admetre que «probablement es poden trobar desviacions importants del model europeu no sols a mesura que un es desplaça cap a l'est, sinó també en els marges meridionals d'Europa. Parts de la Itàlia del sud i d'Espanya són més com Grècia que no pas com Bèlgica o Suècia».⁹ Aquesta hipòtesi de Hajnal ha estat sotmesa a examen pels historiadors de la població espanyola. Més concretament, la informació sobre la distribució dels habitants per edat, sexe, i estat civil proporcionada pel cens de Floridablanca del 1787 ha estat usada per calcular l'edat mitjana singular al moment del casament i la taxa de celibat definitiu per a diferents regions.¹⁰ El càlcul no és senzill, atesos els problemes que planteja el cens, com són l'encavalcament dels grups d'edat i la vaguetat de les descripcions de les ocupacions. Bàsicament, però, els resultats són que les edats de casament dels homes fluctuen entre els 21 i els 27 anys, amb un cert predomini de les edats més

9. Hajnal (1965), p. 103.

10. L'edat mitjana singular (*singulate mean age at marriage*) al moment del matrimoni es calcula a partir de les proporcions de la població que es mantenen cèlibes a cada grup d'edat. Pressuposa unes taxes de mortalitat i de fecunditat estables i l'absència de migració. D'aquestes variables, el mètode de Hajnal és sensible sobretot a la darrera, i per això alguns especialistes introdueixen els corresponents ajustaments en els seus càlculs.

elevades al nord i de les menys elevades al sud, de la Península, bé que no pas d'una manera uniforme.¹¹ Per a les dones, les edats oscil·len entre els 20 i els 26 anys, amb una separació geogràfica molt més clara entre les xifres més elevades del nord-oest i les més baixes del sud. El celibat definitiu no sempre es correlaciona positivament amb el matrimoni tardà. Al nord-oest, i més concretament a Galícia, el matrimoni tardà apareix associat amb elevats nivells de celibat permanent en tots dos sexes, però el celibat també és elevat al sud, allà on la gent es casava jove. Segons Massimo Livi-Bacci, Catalunya tenia la proporció més elevada, de totes les regions, d'homes casats entre les edats de 16 i 25 anys, el 25,4%, però només la cinquena per a les dones, el 32,1%. L'edat mitjana singular al moment del matrimoni, calculada per Moreno, Soler i Fuentes, feia de Catalunya la regió en la qual els homes es casaven més joves: 24,85 anys davant d'una mitjana espanyola de 25,51 anys. El celibat definitiu, en canvi, mesurat per la proporció de la població de més de 50 anys que es mantenia soltera, era més elevat que la mitjana estatal, especialment en el cas dels homes (14,6%, comparat amb una mitjana global d'11,5%).

Però no solament hi havia una considerable variació en les pautes matrimonials entre les regions, sinó que també hi havia fortes diferències intraregionals. L'anàlisi de Catalunya per comarques, duta a terme per Moreno, Soler i Fuentes, revela un grau molt marcat de diferenciació interna. Aquí també, les edats al moment del matrimoni varien entre 21 i 27 anys i les edats més elevades tendeixen a concentrar-se al nord del país. El celibat també és elevat al nord, i a Barcelona i els seus voltants. El coeficient de correlació entre l'edat al matrimoni de les dones i les proporcions d'homes en els grups d'edats entre els 16 i els 50 anys és de -0,5, la qual cosa sembla indicar que la disponibilitat d'individus del sexe contrari pot haver tingut un cert paper en la determinació de l'edat al matrimoni.

11. ROWLAND, Robert: «Sistemas matrimoniales en la Península Ibérica (siglos XVI-XIX). Una perspectiva regional», a: PÉREZ MOREDA, V.; REHER, D.S. (ed.): *Demografía histórica en España*. Madrid, 1988, p. 72-137; CACHINERO SÁNCHEZ, Benito; SOLER SERRATOSA, Juan: «Nuptiality and celibacy in Spain at the end of the eighteenth century». Ponència llegida al Seminari celebrat sota el patrocini de la Fundació Gulbenkian a Oeiras (Portugal) el setembre del 1983; LIVI-BACCI, Massimo: «Fertility and nuptiality changes in Spain from the late 18th to the early 20th century», *Population Studies*, núm. 22 (1968), p. 83-102 i 211-234; MORENO ALMÁRCEGUI, Antonio; SOLER SERRATOSA, Joan; FUENTES ROBLES, Francisco: «Introducción al estudio socio-demográfico de Cataluña mediante el Censo de Floridablanca (1787)», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona, 1984, vol. I, p. 23-38.

A risc de simplificar una mica, es pot dir que aquestes distintives pautes matrimonials regionals han tendit a ser explicades segons dos models diferents. El primer model atribueix les diferències en el matrimoni i la formació de famílies als diferents sistemes d'herència observables a la Península, i més concretament al grau de partibilitat de l'herència. Deixaré l'examen d'aquesta qüestió per a més endavant. El segon model segueix la línia Malthus-Wrigley i Schofield-Medick de veure en les oportunitats econòmiques i les estructures ocupacionals les variables explicatives crucials. Així, mentre que Livi-Bacci ha sostingut que hi havia una correlació negativa entre la proporció de jornalers, enfront dels pagesos amb terra, a les diverses regions i l'edat al matrimoni tant dels homes com de les dones, Jordi Nadal creu més aviat que, pel que fa a Catalunya, és més fàcil que el matrimoni primerenc s'hagi de correlacionar, per als homes, amb l'elevada proporció de treballadors industrials, i no pas agrícoles.¹² Totes dues hipòtesis, però, es basen en l'ús més aviat problemàtic de les xifres dels descrits, tant al cens de Floridablanca com al de Godoy, com a «*jornaleros*», que tant poden haver treballat en ocupacions agrícoles com no. És cert que els contemporanis mateixos pensaven que les oportunitats econòmiques fomentaven el matrimoni. És prou coneguda l'observació feta per l'economista polític Romà i Rossell el 1768 que *«desde que la industria empieza a introducirse en un País, no hay que pasar cuidado de que la gente, en quanto penda de su voluntad, se case»*, ja que en *«un País de industria, toda muchacha con 25 ducados de dote, y mucho más con 50 halla Marido, porque un Jornalero se proporciona un principio de fortuna con aquel corto sufragio, que le facilita algún caudal, o a lo menos los instrumentos más precisos de su Oficio»*¹³. En el cas de Catalunya, la teoria de la relació entre proto-industrialització i matrimoni primerenc ha rebut suport renovat dels resultats de la recerca duta a terme per un equip encapçalat per Llorenç Ferrer.¹⁴ A partir d'una sèrie de respostes de diversos rectors a una enquesta del bisbat de Vic sobre baptismes, matrimonis i òbits durant el període 1803-1807, aquests investigadors van poder calcular l'edat mitjana en el moment del primer matrimoni, tant dels homes com de les dones, classificats segons l'ocu-

12. Livi-Bacci (1968), p. 222-223, i Nadal (1996; 1a ed., 1966), p. 101-103. Cal advertir que el primer extreu les xifres per a les proporcions de jornalers agrícoles del cens de Godoy del 1797 i les compara amb els percentatges de solters dins els diferents grups d'edat del cens del 1787.

13. ROMÀ I ROSSELL: *Op. cit.*, p. 28-29 i 31.

14. FERRER ALÒS, Llorenç *et al.*: «Edat de casament i celibat definitiu a la Catalunya central (1803-1807)», *Manuscripts*, núm. 10 (1992), p. 259-286.

pació del nuvi.¹⁵ Les xifres es basen en les edats declarades al moment del matrimoni i no poden ser considerades, doncs, com a absolutament segures. Tot i així, no hi ha dubte que les diferències que revelen en relació amb les diverses ocupacions són significatives. La indústria tèxtil presenta l'edat més baixa per als homes i la segona edat més baixa per a les dones (26,3 i 23,3 respectivament), mentre que les edats més elevades, tant per als homes com per a les dones, les trobem a l'agricultura (29,8 per als primers i 24,9 per a les segones). A més a més, hi havia clares diferències dins mateix de cada sector ocupacional. Els teixidors eren els qui es casaven més joves de tots, en ambdós sexes (25,6 anys per als homes, 22,8 per a les dones), uns divuit mesos més joves que no els paraires. En el sector agrícola, parcers i jornalers (en la mesura en què és possible identificar-los) es casaven més joves que no els pagesos propietaris.¹⁶

L'EDAT AL MATRIMONI A IGUALADA

Dins el conjunt de Catalunya, Igualada es destaca perquè té edats al matrimoni encara més baixes, calculades a partir de les proporcions de casats i solters en els diferents grups d'edat el 1787. El Quadre 1 (vegeu tots els quadres i els gràfics a l'Annex) mostra la distribució de la població igualadina per grups d'edat, sexe i estat civil segons la informació extreta del cens. En aquell any, el 65% dels homes i el 54,4% de les dones entre les edats de 16 i 25 anys eren casats, unes xifres molt més elevades que no les mitjanes per a tot Catalunya. Cal precisar que la proporció més elevada d'homes casats es pot explicar per la desequilibrada proporció entre els sexes en aquest grup d'edat. En correspondència, la proporció de solters entre els més grans de 50 anys, que es pot considerar com la població definitivament cèlibe, és del 7,3% per als homes i el 2,9% per a les dones, comparada amb el 14,6% i l'11,9% per a Catalunya.

Atesos els problemes que planteja l'ús del cens del 1787 i la insatisfactòria naturalesa com a indicador de l'edat mitjana singular al matrimoni, jo m'he estimat més de calcular les mitjanes d'edat al moment del primer matrimoni a partir de la reconstrucció de famílies, mètode que consisteix a lligar cada matrimoni als bateigs del nuvi i de la núvia i a calcular les edats

15. La mostra, pel que fa a l'edat al matrimoni, consta de 1.181 homes i 1.244 dones.

16. Aproximadament la meitat dels inclosos dins la categoria agrícola eren identificables, en la classificació dels autors, bé com a «pagesos de mas», bé com a «jornalers/rabassaires».

a base de restar la data d'aquests de la d'aquell.¹⁷ Val a dir que, en aquest sentit, els registres parroquials de matrimonis d'Igualada són especialment útils perquè donen el lloc d'origen tant de la núvia com del nuvi, la qual cosa permet de tenir una idea de quants matrimonis són susceptibles de ser posats en relació amb un bateig. Concretament, entre els 6.133 matrimonis celebrats a la ciutat durant el període 1680-1829, hi ha 2.944 primeres núpcies d'homes batejats a Igualada i 3.615 de dones de la mateixa condició. Fins al moment present jo he relacionat amb el corresponent bateig 2.474 (90,0%) d'aquests primers matrimonis d'homes i 3.081 (90,4%) dels primers matrimonis de dones. La resta de matrimonis no han estat encara correlacionats per un d'aquests tres motius: perquè la persona en qüestió va ser batejada abans del 1680, data de començament de la meua base de dades; perquè la persona, contràriament a la seva declaració, no va ser batejada a Igualada; o perquè el seu matrimoni podria correlacionar-se amb més d'un bateig i la informació no permet d'identificar-ne amb seguretat el correcte. Alguns d'aquests darrers casos són encara susceptibles de solució i la mostra podria, doncs, augmentar, però és totalment improbable que aquest eventual increment fos prou important per afectar els resultats que aquí presento. La reconstrucció de famílies no cobreix, naturalment, la població que mai no va casar-se, de manera que no abordaré aquí el tema del celibat definitiu. Per raons d'espai, també he limitat l'abast de l'estudi gairebé exclusivament a les primeres núpcies.

17. El mètode de la reconstrucció de famílies és prou conegut dels historiadors. Va ser ideat en primer lloc pel demògraf francès Louis Henry i refinat per E.A. Wrigley i altres membres del Cambridge Group for the History of Population. Per a una descripció, vegeu: HENRY, Louis: *Manuel de démographie historique*. Ginebra-París, 1967; WRIGLEY, E.A. (ed.): *An introduction to English Historical Demography*. Londres, 1966, i *Identifying People in the Past*. Londres, 1973; WRIGLEY, E.A.; DAVIES, R. S.; OEPPEN, J.E.; SCHOFIELD, R.S.: *English Population History from Family Reconstitution*. Cambridge, 1997. Alguns estudis de reconstrucció de famílies ja han estat fets en relació amb diverses comunitats catalanes: NADAL, Jordi; SÁEZ, Armand: «La fecondité à Saint Joan de Palamós (Catalogne) de 1700 à 1859», *Annales de Démographie Historique* (1972), p. 105-113, reproduït en castellà a: NADAL, Jordi: *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona, 1992, p. 175-182; TORRENTS, Àngels: *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*. Tesis doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1993; PLANES CLOSA, J.M.: *Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim*. Tesis doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1987; MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, Miquel Àngel: *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*. Vilanova i la Geltrú, 1987; GUAL VILÀ, Valentí: *La família moderna a la Conca de Barberà*. Tarragona, 1993. La reconstrucció en la qual es basa aquest article ha estat duta a terme amb el programa d'ordinador Microsoft Access.

El Quadre 2 presenta les edats mitjanes al primer matrimoni per al període de 150 anys en conjunt i per a cada un de tres subperíodes de 50 anys, a fi d'observar l'evolució a través del temps. Tots dos sexes revelen una tendència clarament «no europea» de matrimoni primerenc que, a més a més, va anar baixant d'edat durant tot el segle XVIII i fins al primer terç del XIX. Les xifres per al període 1680-1729, que semblen contradir aquesta afirmació, tenen una validesa limitada, per dues raons. En primer lloc, els llibres de matrimonis presenten una llacuna entre el 1722 i el 1726, de manera que els casaments que van tenir lloc en aquests anys no han estat inclosos en el càlcul. En segon lloc, i molt més important, les edats calculades per a aquest període estan distorsionades per l'efecte de truncament: els eventuais individus que van casar-s'hi en edats elevades s'esmunyen a l'observació perquè van ser batejats abans del 1680. I, atès que els homes, de mitjana, es casaven a edats més avançades que no les dones, és la mitjana masculina que n'ha de sortir més severament afectada.

Els Gràfics 1 i 2 mostren les edats de casament, respectivament de les dones i els homes per a tot el període, expressades en forma de percentatges de la població casada que va accedir per primer cop al matrimoni a cada edat. El 70% de les dones que van casar-se van fer-ho abans dels 23 anys, mentre que el mateix percentatge dels homes casats ho van ser abans dels 25. Tant per les xifres de desviació estàndard del Quadre 2 com per aquests dos gràfics es pot veure que la gran majoria dels que es van casar van fer-ho de joves. Molt pocs individus de l'un o l'altre sexe van casar-se per primer cop després dels 30 anys.

Davant dels estudis fets fins ara, aquestes xifres situen Igualada a la part més baixa de l'espectre, tant per a Catalunya com per a la Monarquia espanyola en conjunt. A Sant Pere de Riudebitlles, l'edat mitjana al primer matrimoni dels homes va baixar de 26,2 per a la primera meitat del segle XVIII a 25,3 per a la segona meitat, mentre que en el cas de les dones les xifres corresponents són 22,5 i 22,3.¹⁸ A Vilanova i la Geltrú, l'edat mitjana al matrimoni dels homes és 24,4 per a 1700-1724, 27,4 per a 1725-1749, 26,0 per a 1750-1774 i 27,0 per a 1775-1799. Les edats corresponents de les dones per a cada un dels mateixos períodes són 20,9, 23,2, 22,3 i 23,8.¹⁹ A Rocafort de Queralt, i per als primers dos terços del Setcents, l'edat mitjana al matrimoni dels homes és 26,7 i la de les dones,

18. Torrents (1993), p. 207.

19. Martínez Rodríguez (1987), p. 91.

21,9.²⁰ Per donar alguns exemples d'altres parts de la Monarquia en el mateix període, les edats al matrimoni a Cuenca són 25,5 per als homes i 22,5 per a les dones.²¹ A Otero de Herreros (Segòvia), les edats dels homes fluctuen entre els 23 i els 25 anys, mentre que les de les dones són extremament estables, i es mantenen just per damunt dels 22 anys tot el segle.²² A les localitats basques estudiades per Ortega Berruguete, per acabar, l'edat mitjana al matrimoni per al conjunt del segle XVIII és de 28,4 per als homes i 26,9 per a les dones.²³ Els historiadors de l'Europa septentrional, per la seva banda, han tendit a parlar més atenció a les edats al matrimoni de les dones que no pas a les dels homes, en part perquè les primeres repercuteixen directament sobre els nivells de fecunditat, però també perquè han tendit a ser més dinàmiques que no les segones. A l'Anglaterra setcentista, en tot cas, el descens de l'edat al primer matrimoni va ser molt més dramàtic en el cas de les dones que no en el dels homes. A Catalunya, en canvi, igual com a Espanya en general, les xifres esmentades semblen indicar que les edats al primer matrimoni de les dones han tingut tendència a mostrar una major estabilitat durant tota l'edat moderna i han estat les edats dels homes les que han experimentat canvis més marcats.²⁴ A Igualada, que en aquest aspecte segueix la norma, l'edat al matrimoni de les dones va baixar 0,8 anys en el període 1730-1829, mentre que la dels homes va fer-ho 1,5.

Els Quadres 3 i 4 presenten les edats mitjanes al matrimoni d'homes i dones classificades segons l'ocupació, que en el cas de les dones és la del

20. Gual (1993), p. 147.

21. REHER, David: *Town and Country in Pre-Industrial Spain. Cuenca, 1550-1870*. Cambridge, 1990, p. 75.

22. PÉREZ MOREDA, Vicente: «Matrimonio y familia. Algunas consideraciones sobre el modelo matrimonial español en la Edad Moderna», *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, 4, 1 (1986), p. 10. Aquest article dóna xifres per a diverses altres localitats, però són totes relativament pròximes a aquestes i, en qualsevol cas, seria excessiu reproduir-les aquí totes.

23. ORTEGA BERRUGUETE, Artur: «Matrimonio, fecundidad y familia en el País Vasco a fines de la edad moderna», *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, 7, 1 p. 54.

24. Vegeu, sobre això: CABRÉ, Anna; TORRENTS, Àngels: «La elevada nupcialidad como posible desencadenante de la transición demográfica en Cataluña», a: LIVI-BACCI, M. (ed.): *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal*. Alacant, 1991, p. 99-120. Segons les autores, l'edat al matrimoni dels homes va arribar a la seva cota mínima al pas del segle XVIII al XIX, mentre que al llarg del segle XIX va augmentar l'edat al matrimoni de tots dos sexes, tant a Catalunya com a moltes altres regions espanyoles.

pare. Els detalls de la classificació segons l'ofici es poden trobar, en apèndix, al final d'aquest treball. Ara em limitaré a indicar que, a l'hora de consignar un ofici a una categoria o altra, he procurat no solament agrupar les ocupacions relacionades per la matèria primera treballada o per la participació en un mateix sector de l'economia, sinó tenir en compte la qüestió de l'estatus dins la jerarquia gremial (i és això el que explica l'existència de la categoria d'artesans d'«elit»). El problema és que, en aquest cas, això dóna mostres massa petites per a alguns grups, i per això n'he hagut de combinar alguns en grups més amplis, indicats als quadres en negreta. Això, malauradament, té l'efecte d'amagar algunes diferències de comportament a l'interior dels grups, especialment en el cas dels «Professionals i Comerciants», dins el qual els primers, el de l'estatus més alt de tots, presenten edats al matrimoni molt elevades en tots dos sexes, mentre que les dels comerciants són molt més baixes. Això fa que les mitjanes conjuntes siguin molt menys significatives que no les obtingudes per als altres grups. Un altre problema de conseqüències importants és que m'ha estat impossible de diferenciar, dins la categoria «Agricultura», com han fet altres, pagesos de mas, parcers i assalariats sense terra. Les fonts igualadines es refereixen als que treballen en aquest sector únicament com a «pagès», sense més precisió. Termes com ara «masover», «parcer» o «rabassaire» no hi surten mai. «Jornaler» apareix només dos cops als llibres de matrimonis, encara que és usat als cadastres.²⁵ És impossible, doncs, de determinar l'estatus dels descrits als registres parroquials com a «pagès» sense recórrer a altres possibles fonts, com per exemple els eventuais capbreus, cosa que no he tingut encara ocasió d'intentar.

Les diferències entre les categories ocupacionals més àmplies es poden veure més clarament als Gràfics 3 i 4. Cal dir, altre cop, que les xifres per al període 1680-1729 són, per les raons ja exposades, poc fiables i cal no prendre-les massa literalment. Pel que fa a les dones, és, altre cop també, l'estabilitat de l'edat al primer matrimoni, tant al llarg del temps com de les categories ocupacionals, el que es destaca. Tret del grup «Professionals i Comerciants», que mostra una edat al matrimoni excepcionalment alta en el període mitjà, les xifres són uniformement baixes en totes les categories, amb un lleuger descens durant els darrers cent anys del període. Les edats

25. Cal afegir que no queda gens clar a què fa referència el mot «jornaler» als documents d'aquesta època, és a dir, si indica un bracer agrícola o qualsevol assalariat sense altres recursos. Per això he inclòs els dos casos esmentats dins la categoria «Altres», en comptes de ficar-los a «Agricultura» o entre els artesans.

dels homes, en canvi, es revelen molt més dinàmiques. En els dos darrers períodes, els ocupats en el sector tèxtil són els que es casen més joves de totes les categories, amb una edat mitjana de 24,1 anys per al segon període i de 22,5 per als darrers cinquanta anys. Dins el sector mateix, els teixidors es casaven, de mitjana, gairebé dos anys abans que no els paraires, als 22,5 anys i als 24,1, respectivament, la qual cosa s'adiu amb els resultats obtinguts per Ferrer i els seus col·laboradors.²⁶ Atès el pes numèric d'aquest grup dins el conjunt de la població, una gran part del descens de l'edat mitjana al matrimoni dels homes ha de ser atribuït a la creixent joventut dels nuvis d'aquest sector. Com que l'edat al matrimoni baixa en tots els grups ocupacionals, però, el descens global de l'edat al matrimoni dels homes no pot ser atribuït exclusivament a un «efecte proto-industrial». Malauradament, la manca de diferenciació dins el sector agrícola no em permet de comprovar si la tendència que Ferrer i col·laboradors van trobar de baixes edats al matrimoni entre parcers i jornalers també és un fet a Igualada.

Els resultats de Torrents per a Sant Pere de Riudebitlles coincideixen amb els d'Igualada en la mesura en què és el sector industrial (en el seu cas, el del paper) el que presenta edats més baixes dins el descens general a tots els sectors.²⁷ En el cas de les dones, com a Igualada, l'edat al matrimoni ofereix una major uniformitat d'una ocupació a l'altra. A Vilanova i la Geltrú, que no tenia un sector proto-industrial significatiu, hi havia tanmateix variació en l'edat al matrimoni segons els oficis, però aquí la diferència principal sorgia entre les ocupacions sedentàries, com ara les agrícoles i artesanals, i aquelles amb una mobilitat més gran, com ara les dels comerciants, pescadors i mariners.²⁸ Els primers tendien a casar-se més aviat que no els segons, tot i que, en l'absència de qualsevol indicació respecte del volum de les dimensions de les mostres, és impossible de saber quina és la fiabilitat de les xifres.

HERÈNCIA, PROPIETAT I MATRIMONI

Les pautes ocupacionals només proporcionen una visió parcial de l'experiència del matrimoni a Igualada. L'estudi del matrimoni a la Catalunya setcentista és incomplet sense l'examen de l'herència i la transmissió

26. Cal precisar que les respectives mostres són de 1.084 teixidors i 250 paraires.

27. Torrents (1993), p. 217-220. Malauradament, el petit volum de les seves mostres només li permet de distingir entre agricultura, indústria paperera, i altres ocupacions.

28. Martínez Rodríguez (1987), p. 98-99, que només dóna xifres per als homes.

de la propietat. Encara que això és cert a gairebé totes, si no totes, les societats, ho és molt particularment en el cas d'Espanya, on les transmissions de propietat *inter vivos* al moment del matrimoni eren molt més importants que no les transmissions *post mortem* mitjançant testament. I de totes les regions d'Espanya, Catalunya, segons David Reher, practicava la forma més impartible d'herència.²⁹ D'aquest sistema català d'herència impartible se n'ha parlat ja molt i no cal, doncs, embrancar-se aquí en una llarga exposició.³⁰ Em limitaré, doncs, a reiterar-ne les característiques més importants: inicialment, el testador sembla haver tingut completa llibertat de disposar a voluntat de la seva propietat. Aquesta llibertat, però, va ser gradualment erosionada per la institució, durant l'edat mitjana, de drets coneguts com «de llegítima», d'acord amb els quals el 25% de la propietat pertanyia de dret als fills del testador. Això encara deixava, tanmateix, el 75% restant a la disposició del testador i era adjudicat de costum a un hereu únic, normalment el fill primogènit, conegut justament com l'hereu. En absència de fills mascles, com és prou sabut, la propietat anava a parar a la filla primogènita, la pubilla. A la pràctica, doncs, l'hereu podia acabar heretant el 80% o més del patrimoni familiar. Les filles rebien la seva llegítima en casar-se en forma de dot. Els fills més joves la rebien en casar-se o als 25 anys, si no era que, cosa freqüent, ja l'havien rebuda tota o en part en pagament d'un aprenentatge o una formació escolar. Al moment del matrimoni, la parella i els respectius pares, o altres parents, signaven els contractes anomenats capítols matrimonials, en els quals diverses transmissions de propietat i acords legals eren reunits en un únic document. Quan es tractava del matrimoni del primogènit, la primera i principal transacció era la transmissió de la propietat dels pares al fill, però amb la reserva que els primers en retenien el ple i lliure usdefruit fins a la mort. Els pares de la núvia establien el seu dot, normalment en diners, i en fixaven el calendari dels pagaments. Però, a més de les clausures referides al matrimoni mateix, la parella sovint n'afegia d'altres, en les quals proveïa per al futur, en previsió de la mort de l'un o l'altre abans d'haver fet testament. Normalment acordaven fer hereu un dels fills, reservant-se el dret d'escollir-lo al moment oportú, però estipulant que l'ordre de primogenitura hauria de ser estrictament seguit si per

29. Per a un examen de les diverses pràctiques regionals, vegeu: REHER, David: *La familia en España. Pasado y presente*. Madrid, 1996, p. 71-91.

30. Sobre la història legal dels costums catalans relatius a l'herència, vegeu: PUIG SALELLAS, J.M.: *De remences a rendistes: Els Salellas (1322-1935)*. Barcelona, 1996, cap. 4, així com les obres citades posteriorment.

cap raó deixaven de fer-ho. Els capítols matrimonials lligaven així efectivament tres generacions d'una família a la propietat, garantint que cap qüestió d'herència no quedés pendent per la mort prematura de l'hereu. D'aquesta manera, la propietat era transmesa intacta de generació en generació. Sempre que era possible, els fills més joves rebien les seves parts en diners, per tal d'evitar tota subdivisió o disminució de la propietat.

El sistema d'herència impartible que acabo de descriure era practicat gairebé universalment a la Catalunya moderna, malgrat la llibertat legal de testar de què gaudia el testador. En conseqüència, les pràctiques hereditàries catalanes han assolit, com tothom sap a Catalunya, una qualitat gairebé mítica en els escrits de novel·listes, economistes polítics, historiadors i antropòlegs.³¹ El sistema ha estat vist sobretot com un gran factor d'estabilitat, gràcies a la transmissió de la propietat, indivisa, a través de les generacions, que lligava sòlidament les famílies a la terra i garantia la continuïtat tant de la propietat com de les relacions socials. Al mateix temps, els *fadristerns*, deslligats de la propietat familiar, eren lliures d'acceptar la llegitima i anar a cercar fortuna a algun altre lloc, i això creava un element dinàmic dins la societat catalana, a través de l'exercici de carreres eclesiàstiques o professionals o, més endavant, la inversió en la indústria i el comerç colonial. La més vívida i més sovint citada manifestació d'aquesta idealització de les pràctiques successòries catalanes és probablement la tan coneguda de Jaume Vicens Vives, segons el qual «el comerç i la indústria de Catalunya s'han creat amb l'esforç dels fadristerns —i amb el dels hereus, que vetllaven per ells des de la masia llunyana—», en un país en què «cada català té la seva família [...] nada de la mateixa terra en què el primer avantpassat anà posant l'una sobre l'altra les pedres del mas que havien de dominar-la».³² Però fins i tot un estudi recent sobre el tema com és el de l'antropòleg Andrés Barrera, tot reconeixent els elements de conflicte inherents al sistema, entre ells el sacrifici dels fills més joves, encara perpetua la visió d'un sistema essencialment estable.³³ Val a dir que, en general, l'estudi de les pràctiques successòries catalanes ha tendit a concentrar-se en la Catalunya rural i, encara més concretament, en la del nord-est, terra de masos, on l'herència impartible i la família ampliada han sobreviscut més temps. La lògica del sistema és considerada com a més adequada a la transmissió de la propietat de la terra, fins al punt que Barrera troba inexplicable el

31. Vegeu, per exemple, el dossier d'articles publicat a *L'Avenç*, núm. 132 (1989).

32. VICENS VIVES, Jaume: *Notícia de Catalunya*. Barcelona, 1984 (1a ed., 1954), p. 40 i 30.

33. BARRERA, Andrés: *Casa, herencia y familia en la Cataluña rural*. Madrid, 1990.

predomini de l'herència impartible entre artesans en el passat. És perdre de vista aspectes tan importants com la transmissió de coneixements de l'ofici, dels mitjans de producció, i del crèdit i la reputació.

Dos estudis recents han adoptat una aproximació renovadora al tema de l'herència: el de Llorenç Ferrer per al Bages i l'anàlisi de les pràctiques de les famílies més benestants de la Selva duta a terme per Rosa Congost.³⁴ Tots dos han introduït valuoses dimensions noves dins l'examen de l'ús de les pràctiques successòries i les estratègies matrimonials per tal de garantir la reproducció social de les famílies. Ferrer, més concretament, ha mostrat com aquestes intentaven d'arribar a una solució equilibrada entre el manteniment de l'estatus socioeconòmic de la branca principal i la voluntat de garantir el futur dels fills més joves de maneres que, en darrera instància, fossin profitoses per a la família sencera. En aquest sentit, la tendència de les famílies més benestants de destinar els fadrísters a les carreres eclesiàstiques era una estratègia fonamental, perquè la inversió immediata en aquest fill acabava revertint en benefici de l'hereu, entre d'altres formes perquè un germà o un oncle capellà podia representar per a una família una important font de crèdit.

Ara bé, si l'herència ha estat ja considerada com a un factor crucial en la determinació de les estratègies matrimonials tant dels individus com de les famílies, ningú a Catalunya, que jo sàpiga, no ha investigat l'efecte que l'herència hagi pogut tenir sobre l'edat al matrimoni. Per això voldria intentar aquí una primera introducció al tema, a partir d'una mostra de 2.135 capítols matrimonials igualadins que proporcionen informació sobre herències i dots.³⁵ El Quadre 5 i el Gràfic 5 comparen la distribució cronològica d'aquests capítols amb la dels 6.133 casaments celebrats a Igualada entre 1680 i 1829.

34. FERRER, Llorenç: *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*. Barcelona, 1987, cap. 7; CONGOST, Rosa: *Notes de societat (La Selva, 1768-1862)*. Santa Coloma de Farners, 1992.

35. Procedeixen en part de l'Arxiu Notarial d'Igualada (ANI), conservat a l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada i en una altra part dels fons notariais de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). He usat tots els contractes que he pogut localitzar als esmentats arxius fins al 1810, tot i que no n'he pogut trobar gaires de signats entre el 1680 i el 1710, aproximadament. Amb posterioritat al 1810, no he consultat, per problemes de temps, tots els manuals notariais de l'Arxiu d'Igualada. Entre els omesos figuren, sobretot, alguns dels del notari Josep Mas i Torelló, que són de lectura particularment laboriosa. Com a conseqüència, alguns dels contractes del Quadre 5 han estat omesos del Gràfic 6.

El Quadre 5 està basat en les declaracions fetes als registres de matrimonis indicant si la parella ha signat o no capítols matrimonials abans de casar-se i, en cas afirmatiu, on ho ha fet. «No consta» pot significar que la parella encara no havia signat capítols o que el rector va ometre de fer-ho constar. Semblantment, «no firmats» vol dir simplement no firmats abans de casar-se, però no exclou la possibilitat que la parella els firmés més endavant. El Gràfic 5 mostra el nombre de contractes signats cada any, que no és pas necessàriament l'any del corresponent matrimoni. Fetes aquestes precisions, el detall més notable aquí és la proporció decreixent, en el curs del temps, de casaments amb capítols sobre el total.³⁶ Mentre que durant el període 1688-1690, el 95% de de les parelles consta com a havent signat capítols, per al període 1820-1829 només el 20% va fer-ho amb certesa. I el moment de signar-los també va canviar amb el temps. Al començament, la gran majoria de les parelles signaven capítols abans del casament mateix, normalment un mes abans, més o menys, tot i que de vegades ho feien el mateix mes o fins i tot el mateix dia. Amb el temps, però, els contractes van signar-se en proporcions creixents després del casament, amb retards cada cop més llargs, fins de vint i fins i tot trenta anys en alguns casos extrems.³⁷ És evident que, per a moltes parelles, signar capítols matrimonials havia deixat de tenir la importància fonamental que havia tingut durant segles. Cal suposar que molts matrimonis eren duts a terme a partir d'acords purament verbals, que podien ser formalitzats, si de cas, amb retards de molts anys. I per a més parelles encara, el matrimoni estava deixant de ser una qüestió d'herència i transmissió de patrimoni. On no hi havia propietat, no tenia gaire sentit de signar cap contracte. Fins i tot en aquells capítols que encara se signaven, les clàusules relatives a l'herència de les generacions venidores eren les primeres que desapareixien, mentre que l'interès del contracte es desplaçava a qüestions més immediates com ara el pagament del dot.

Sense oblidar, doncs, que la composició social dels individus que signen capítols matrimonials esdevé al llarg d'aquests cent cinquanta anys cada cop menys representativa de la població en general, he usat els capí-

36. És un fenomen documentat en algun altre lloc. Vegeu: CODINA, Jaume: *Contractes de matrimoni al delta del Llobregat (segles XIV a XIX)*. Barcelona, 1997, p. 78-82.

37. I per raons especials: per exemple, els capítols signats entre Josep Orpí i Josepa Reventós el 17 de novembre del 1819 estaven clarament motivats pel matrimoni imminent del seu hereu Joan, els capítols del qual es poden trobar, amb data del 16 de gener del 1820, en el mateix manual (ANI 558, Francisco Raurés, Manual).

tols que corresponen a un matrimoni en primeres núpcies i que, a través d'aquest matrimoni, podien ser correlacionats amb un baptisme, per tal de calcular la incidència de l'herència en l'edat al matrimoni. Els resultats estan exposats al Quadre 6.

Pel que fa als homes, he distingit entre els contractes de fadristerns que no fan esment de la llegítima i aquells que estipulen donacions dels pares o el primogènit al nuvi. Com es pot comprovar, hi ha una clara diferència de dos anys entre l'edat mitjana al matrimoni dels hereus i la dels fadristerns i una d'encara més gran entre la dels hereus i la dels fadristerns sense cap senyal de propietat. Cal advertir, però, que aquesta distinció entre les dues categories de fadristerns no ha de ser duta gaire lluny. És prou plausible, és clar, que els fadristerns les famílies dels quals podien pagar-los una llegítima poguessin casar-se més joves. Que no hi hagi esment de la llegítima, però, no vol pas dir que aquesta no hagués estat ja pagada en una data anterior. Dit això, la diferència d'edats entre els dos grups de fadristerns podria ser en part funció del fet que les llegítimes es pagaven o bé als 25 anys, en accedir a la majoria d'edat, o bé al moment del matrimoni i, per tant, els que es casaven joves havien d'esperar menys a cobrar-la. Amb les dones, en canvi, que no rebien les seves llegítimes fins que no es casaven, aquestes qüestions ni es plantegen. Aquí també, però, hi ha una clara diferència d'una mica més de dos anys entre pubilles i cabaleres. Aquests resultats contradiuen la hipòtesi de Barrera segons la qual els hereus es casaven abans que els altres fills perquè abans havien d'aplegar els recursos necessaris per pagar les parts dels germans i germanes. Però és que Barrera no té en compte que els dots eren fixats al moment del matrimoni, però sovint pagats a terminis al llarg d'uns quants anys. A més a més, no hi ha manera de saber quants dots eren pagats en la seva totalitat, ja que les famílies no sempre en signaven l'àpoca. Hi ha exemples, de fet, de capitols matrimonials que estipulen que la família del nuvi haurà de reclamar, com a part del dot de la núvia, el dot de la mare d'aquesta, que la seva família mai no va pagar. I, finalment, sembla més lògic, donada la preocupació per garantir la reproducció tant biològica com social de la família, que es volgués casar els hereus al més aviat possible. En el cas de les pubilles, hi havia sens dubte, a més, la urgència d'assegurar-se que hi hagués un home que administrés el patrimoni i actués com a agent econòmic.

Una altra raó encara perquè els primogènits es casessin els primers és que el dot de la núvia entrant, la jove, era sovint usat per pagar els de les filles de la família quan aquestes es casaven. Alguns estudis han demostrat, en aquest sentit, una clara tendència a la mobilitat social descendent

de les dones associada amb el matrimoni.³⁸ Les famílies s'esforçaven tant com podien per fer que el dot que hi aportava la jove compensés o, encara millor, excedís les quantitats a pagar als fills petits, i així mantenien la seva posició econòmica al preu del descens social o l'eventual celibat d'aquests. La societat igualadina no era cap excepció. Entre els capítols matrimonials esmentats, he pogut identificar 336 casos de dones, de 222 famílies, els dots de les quals poden ser correlacionats amb el de la cunyada casada amb el seu germà gran. Només en 43 d'aquests casos (12,8%) els dots pagats a les germanes de l'hereu van superar el de la jove i només en 40 casos (11,9%) van ser les dues quantitats iguals. En els 253 casos restants (75,3%), el dot de la jove va ser sempre més important que els de les cunyades, en proporcions variables. L'anàlisi té una validesa limitada, perquè és impossible de saber si es tenen en compte tots els contractes matrimonials de cada família. Com que els germans podien casar-se fins amb vint anys de diferència, els efectes de l'eventual inflació i de possibles canvis en les circumstàncies i els ingressos de les famílies també han de ser tinguents en compte. Les discrepàncies més grans es troben, justament, durant la dècada del 1790 i els primers anys del Vuit-cents, anys de guerra i de gran inflació. Sempre s'ha suposat també que el nombre de germanes per casar era significatiu, però de fet, en el cas que aquí estudio, no sembla tenir cap importància. Val a dir que, de tota manera, a la majoria de les famílies només hi ha una o dues germanes que arribin a l'edat de casar-se. Per a les dones, doncs, no era rar que el matrimoni comportés un descens social. Els casaments entre hereus i pubilles, d'altra banda, eren extremament excepcionals, probablement per les dificultats de combinar i gestionar dos patrimonis, sobretot si es tractava de dos masos. Entre els 2.135 capítols matrimonials d'Igualada només n'hi ha 34 casos. En canvi, una estratègia molt freqüent, que permetia a les dones d'ingressar pel matrimoni en famílies del mateix l'estatus social, era l'intercanvi de filles entre famílies. Aquesta estratègia no solament estalviava a les famílies el maldecap d'aplegar els diners per a un dot, sempre que es posessin d'acord a donar a les respectives filles la mateixa quantitat, sinó que al mateix temps servia per reforçar llaços preexistents entre elles. El millor exemple igualadí és el dels casaments entre les dues famílies més importants de paraires de la ciutat, els Torelló i els Borrull.³⁹ En una sola generació hi va haver

38. Vegeu: Ferrer (1987), p. 603, i Congost (1992), p. 64-67.

39. Sobre aquestes famílies, vegeu: TORRAS, Jaume: «Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)», *Recerques*, núm. 19 (1987), p. 145-160.

quatre casaments entre les dues famílies, incloent-hi els dels respectius hereus. De cara al negoci, les dues famílies van arribar a actuar en bona part com a una única empresa. Finalment, en moltes famílies, com ja he dit anteriorment, els oncles, sobretot els que eren capellans, proporcionaven sovint a les dones una part del seu dot, i d'aquesta manera alleugerien la càrrega econòmica familiar.⁴⁰

A més de la transmissió de propietat i la reproducció social, els capítols cobreixen altres finalitats, com ara la d'assegurar el futur d'altres membres de la família, especialment els més grans. Molts contractes inclouen clàusules que estipulen la provisió d'allotjament i pensions anyals a mares i marastres vídues. Una estratègia adoptada en el cas de les mares vídues és la dels matrimonis dobles, en els quals un pare vidu i el seu fill solter es casen respectivament amb la mare vídua i una filla soltera d'una altra família. La família dels nuvis n'obtenia dos dots en comptes d'un, mentre que la vídua podia tornar-se a casar amb la confiança que el seu dot passaria efectivament a la seva pròpia filla i que ella mateixa no es trobaria en l'habitual situació precària de les segones mullers si tornava a quedar-se vídua. Una variant d'aquesta estratègia és el doble matrimoni celebrat el 2 de febrer del 1716 entre Bartomeu Alert, un barber-cirurgià vidu, i la vídua Caterina Bover, d'una banda, i entre Jacinto Bover, germà de Caterina, i Eulàlia Alert, filla i hereva de Bartomeu, de l'altra. En els capítols matrimonials de la seva filla, Bartomeu prometia a Jacinto la quarta part dels ingressos de la barberia, en la qual havien de treballar tots dos plegats.⁴¹ Els pares sovint també reservaven, en els capítols matrimonials d'un fill, quantitats específiques destinades al manteniment de fills petits, o estipulaven que la parella se n'hauria de fer càrrec. Quan Francisco Fàbregas va signar capítols matrimonials amb Rosa Palmés el 1748, essent hereu i pubilla de les respectives famílies, Francisco i la seva mare vídua, Teresa, es van comprometre a tenir a casa les dues germanes petites de Rosa, Josepa i Eulàlia, fins que no es casessin.⁴² En altres casos, els capítols matrimonials són usats per resoldre disputes sobre una propietat o per pagar deutes. En els seus, per exemple, Francesc Vilà va signar amb la seva mare vídua, Anna Maria Castelltort, que tenia l'usdefruit de l'obrador de

40. Per donar-ne només un exemple, entre molts, Francisca Pujol, filla de ferrer, va rebre la meitat del seu dot de 400 lliures del seu oncle, Josep Figueras, rector de Montcortès (ANI 271, Vicenç Cots, Capítols matrimonials, 2 de febrer del 1728).

41. ANI 252, Onofre Melcion, Capítols matrimonials, 10 de gener del 1716.

42. ANI 343, Josep Mateu, Capítols matrimonials, 15 de juny del 1748.

paraire familiar, una concòrdia per la qual es faria càrrec del negoci, però li pagaria la quarta part dels beneficis.⁴³ El dia del seu casament, el 1752, Maria Matoses va rebre 200 lliures del seu dot en forma d'una casa, però amb l'obligació, per a ella i el seu marit, de pagar els deutes de 252 lliures dels quals la casa era fiança, així com les despeses de reparació fins a 20 lliures.⁴⁴

Cal no oblidar, però, que un nombre creixent de dones no podien esperar cap dot de les seves famílies. Algunes treballaven de criades i aportaven al matrimoni els sous que havien estalviat. Moltes, però, havien de resignar-se a l'incerta esperança de trobar marit sense dot. Una font reveladora, en aquest sentit, és una sèrie de llistes de dones que podien optar a un dot pagat per una causa pia. Igualada en tenia una, dita d'en Cornet, fundada el 1699 per tal de proporcionar dots a noies pobres nascudes a la ciutat.⁴⁵ Cada any, els regidors triaven cinquanta donzelles pobres de bona reputació i n'insaculaven els noms. La guanyadora rebia un dot de 100 lliures, quantitat gens menyspreable. Tres llistes, dels anys 1760, s'han conservat i ens permeten de conèixer els detalls de les dones insaculades. A més dels noms i les edats, contenen notes sobre les circumstàncies familiars. En la majoria dels casos, la nota diu simplement «no té res». En altres casos, se'ns diu que la família té una petita vinya o una casa, però normalment amb el comentari que la propietat està carregada de deutes, o que aquell any no han collit res, o que tenen molts fills. En altres casos encara, les notes adverteixen que, encara que teòricament la dona podria esperar un dot, és improbable que mai no l'arribi a cobrar, perquè la propietat familiar mai no podrà generar prou ingressos. Algunes fan de criades a Igualada, però altres n'han marxat. Com sabem gràcies a Montserrat Carbonell, la població de la Misericòrdia, l'hospici dels pobres de Barcelona, va estar formada d'una manera creixent, al llarg del segle XVIII, per noies d'entre 16 i 25 anys.⁴⁶ Aquestes noies arribaven a l'hospici d'arreu de Catalunya i sovint hi eren ingressades pels pares mateixos, amb l'esperança que hi aprendrien un ofici amb el qual podrien guanyar-se els seus propis dots.

43. ANI 480, Josep Anton Mateu, Manual, 28 del maig del 1770.

44. ANI 391, Agustí Viladés, Capítols matrimonials, 9 del març del 1752.

45. Arxiu Pàrroquial d'Igalada, caixes 13 i 15.

46. CARBONELL, Montserrat: *Sobreviure a Barcelona. Dones, pobresa i assistència al segle XVIII*. Barcelona, 1997. Una de les dones que va demanar l'ajut de la causa pia d'en Cornet es trobava a la Misericòrdia.

CONCLUSIÓ

Les xifres que he presentat aquí mostren que, dins la varietat de models matrimonials que es poden trobar a Espanya en general i dins Catalunya mateix, Igualada presenta, amb unes edats mitjanes al primer matrimoni, en el període 1680-1829, de 23,8 anys per als homes i 21,8 per a les dones, un perfil netament «no europeu» segons els criteris de Hajnal. Durant aquest període, les edats van decreixer en tots dos sexes, però les dels homes van fer-ho més espectacularment que no les de les dones, en contrast, altre cop, amb el model europeu. Les edats al matrimoni dels homes també es mostren més dinàmiques en termes de diferències ocupacionals. De totes les ocupacions, és el sector proto-industrial tèxtil, en ràpid creixement, el que presenta les edats més baixes i, dintre d'aquest grup, els teixidors eren els que es casaven més joves de tots. Atès que era de molt el grup ocupacional més nombrós de tota la població, la baixa edat al matrimoni dels treballadors tèxtils deu haver contribuït poderosament a fer baixar la mitjana general. L'edat al matrimoni dels homes va baixar, però, a tots els grups ocupacionals i això vol dir que hi havia en joc altres factors a banda de l'efecte proto-industrial, per més fort que aquest pogués haver estat.

Hem vist també que el sistema català d'herència impartible va tenir un clar efecte sobre l'edat al matrimoni, amb diferències de dos anys entre la dels hereus i la dels no hereus. Les pràctiques successòries també influeixen fortament en les estratègies matrimonials de les famílies. La primera i principal preocupació en aquest sentit era la de mantenir l'estatus social i econòmic de la família, amb la conseqüència que, per a les dones, el matrimoni comportava sovint una davallada social, com es desprèn de la comparació entre els dots de les cunyades. Els capítols matrimonials aquí estudiats, però, reflecteixen una gamma d'interessos que van més enllà de la transmissió de la propietat i l'estatus, com són la necessitat de garantir el futur d'altres membres de la família, especialment els vells i els menors, i l'afany de resoldre conflictes de propietat i alleugerir càrregues econòmiques.

Els capítols matrimonials, però, cobreixen només una proporció decreixent de la població. Com es pot veure per la documentació de la causa pia, moltes parelles no tenien expectatives d'accedir a la propietat o a un dot i havien de refiar-se exclusivament de la seva capacitat de guanyar-se la vida. Un cop el matrimoni i la propietat van deixar d'anar fonamentalment lligats, les opcions matrimonials degueren esdevenir més fàcils, ja que les estratègies descrites més amunt esdevenien irrellevants. Una in-

fluència més important (ara la decisió de quan i amb qui casar-se) va ser sens dubte la dels ràpids canvis en l'estructura ocupacional de la ciutat i les noves oportunitats de guanyar-se la vida, potser amb la parceria o amb el treball assalariat agrícola, indubtablement teixint o en altres feines tèxtils, en relació amb les quals els recursos necessaris per fundar una família es trobaven a l'abast de més parelles que no abans. Si hem de creure Romà i Rossell, amb una petita quantitat n'hi havia prou per comprar un teler per a una família o ajudar a pagar-ne el lloguer. La combinació de les noves oportunitats de guanyar-se la vida amb la certesa que no hi havia cap motiu d'ajornar el matrimoni en l'esperança de tenir un dot, devia ésser un fort incentiu perquè les parelles es casessin més aviat que no ho feien un segle abans.

CLASSIFICACIÓ DELS OFICIS

Agricultura

Pagès
Hortolà
Pastor

Professionals

Cavaller
Don
Ciutadà honrat de Barcelona
Doctor en medicina
Doctor en dret
Notari
Hisendat

Comerciants

Comerciant
Botiguer de draps
Botiguer de teles
Adroguer

Artesans

(i) «Elit»

Daurador
Argenter
Apotecari
Cirurgià-barber
Manescal

(ii) Construcció

Mestre de cases
Fuster
Teuler
Guixoter
Manyà
Torner

(iii) Vestit i calçat

Sastre
Sabater
Passamaner
Perxer
Sombrerer
Espardenyer
Calceter
Guanter

(iv) Varis

Cisteller
Seller
Sedasser
Boter
Gravador
Vidrier
Rellotger
Paperer
Escultor

(v) Alimentació

Forner
Fideuer
Semoler
Carnisser
Moliner
Revenedor
Xocolater
Hostaler

(vi) Pell

Blanquer
Assaonador
Baster

(vii) Metall

Ferrer
Encepador
Armer
Pedrenyaler
Canoner
Courer
Calderer
Clavetaire
Aguller
Puaire
Serraller

(ix) Transport

Traginer
Carreter

Altres oficis

Músic
Escrivent
Soldat
Jornaler
Mestre de minyons

(viii) Tèxtil

Teixidor de llana/lli/cotó
Veler
Paraire
Carder
Retorcedor
Abaixador
Pintador d'indianes
Fabricant de panyos/
indianes/cotó
Filador

BIBLIOGRAFIA

- AA.DD.: «La invenció de la família catalana», *L'Avenç*, núm. 132 (1989).
- BARRERA, Andrés: *Casa, herencia y familia en la Cataluña rural*. Madrid, 1990.
- CABRÉ, Anna; TORRENTS, Àngels: «La elevada nupcialidad como posible desencadenante de la transición demográfica en Cataluña», a: LIVI-BACCI, M. (ed.): *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal*. Alacant, 1991, p. 99-120.
- CACHINERO SÁNCHEZ, Benito; SOLER SERRATOSA, Juan: «Nuptiality and celibacy in Spain at the end of the eighteenth century». Ponència llegida al Seminari celebrat sota el patrocini de la Fundació Gulbenkian a Oeiras (Portugal) el setembre del 1983.
- CARBONELL, Montserrat: *Sobreviure a Barcelona. Dones, pobresa i assistència al segle XVIII*. Barcelona, 1997.
- CODINA, Jaume: *Contractes de matrimoni al delta del Llobregat (segles XIV a XIX)*. Barcelona, 1997.

- CONGOST, Rosa: *Notes de societat (La Selva, 1768-1862)*. Santa Coloma de Farners, 1992.
- FERRER ALÒS, Llorenç: *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*. Barcelona, 1987.
- FERRER ALÒS, Llorenç et al.: «Edat de casament i celibat definitu a la Catalunya central (1803-1807)», *Manuscripts*, núm. 10 (1992), p. 259-286.
- GUAL VILÀ, Valentí: *La família moderna a la Conca de Barberà*. Tarragona, 1993.
- HAJNAL, John: «European marriage patterns in perspective», a: GLASS, D.V.; EVERSLEY D.E.C. (eds.): *Population in history: Essays in historical demography*. Londres, 1965, p. 101-143.
- HENRY, Louis: *Manuel de démographie historique*. Ginebra-París, 1967.
- KRIEDTE, Peter; MEDICK, Hans; SCHLUMBOHM, Jürgen: *Industrialisierung vor Industrialisierung*. Göttingen, 1977.
- LEVINE, David: *Family formation in an age of nascent capitalism*. Nova York, 1977.
- LIVI-BACCI, Massimo: «Fertility and nuptiality changes in Spain from the late 18th to the early 20th century», *Population Studies*, núm. 22 (1968), p. 83-102 i 211-234.
- MALTHUS, T.R.: *Primer ensayo sobre la población*. Madrid, 1970 (1a ed., 1798).
- MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, Miquel Àngel: *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*. Vilanova i la Geltrú, 1987.
- MEDICK, Hans: «The proto-industrial family economy: the structural function of household and family during the transition from peasant society to industrial capitalism», *Social History*, núm. 3 (1976), p. 291-315.
- MORENO ALMÁRCEGUI, Antonio; SOLER SERRATOSA, Joan; FUENTES ROBLES, Francisco: «Introducción al estudio socio-demográfico de Cataluña mediante el Censo de Florida-blanca (1787)», *Actes del Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona, 1984, vol. I, p. 23-38.
- NADAL, Jordi: *La población española (siglos XVI a XX)*. (5a ed., ampliada). Barcelona, 1996 (1a ed., 1966).
- NADAL, Jordi; SÁEZ, Armand: «La fecondité à Saint Joan de Palamós (Catalogne) de 1700 à 1859», *Annales de Démographie Historique* (1972), p. 105-113, reproduït en castellà a: NADAL, Jordi: *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona, 1992, p. 175-182.
- Ogilvie, S.C.: «Proto-industrialization in Europe», *Continuity and Change*, núm. 8, 2 (1993), p. 159-179.
- ORTEGA BERRUGUETE, Arturo: «Matrimonio, fecundidad y familia en el País Vasco a fines de la edad moderna», *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, 7, 1 (1989), p. 47-74.
- PÉREZ MOREDA, Vicente: «Matrimonio y familia. Algunas consideraciones sobre el modelo matrimonial español en la Edad Moderna», *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, 4, 1 (1986), p. 3-51.
- PLANES CLOSA, J.M.: *Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim*. Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1987.
- PUIG SALELLAS, J.M.: *De remences a rendistes: Els Salellas (1322-1935)*. Barcelona, 1996.
- REHER, David: *Town and Country in Pre-Industrial Spain. Cuenca, 1550-1870*. Cambridge, 1990.
- *La familia en España. Pasado y presente*. Madrid, 1996.

- ROWLAND, Robert: «Sistemas matrimoniales en la Península Ibérica (siglos XVI-XIX). Una perspectiva regional», a: PÉREZ MOREDA, V.; REHER, D.S. (eds.): *Demografía histórica en España*. Madrid, 1988, p. 72-137.
- TORRAS, Jaume: «Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)», *Recerques*, núm. 19 (1987), p. 145-160.
- TORRENTS, Àngels: *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*. Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1993.
- VICENS VIVES, Jaume: *Notícia de Catalunya*. Barcelona, 1984 (1a ed., 1954).
- WRIGLEY, E.A. (ed.): *An introduction to English Historical Demography*. Londres, 1966.
- *Identifying People in the Past*. Londres, 1973.
- WRIGLEY, E.A.; SCHOFIELD, R.S.: *The Population History of England, 1541-1871. A Reconstruction*. Cambridge, 1981.
- WRIGLEY, E.A.; DAVIES, R.S.; OEPPEN, J.E.; SCHOFIELD, R.S.: *English Population History from Family Reconstitution*. Cambridge, 1997.

ANNEX

Quadre 1. Població d'Igualada segons el Cens de Floridablanca, 1787

Edat	Soters		Casats		Vidus		Suma
	M	F	M	F	M	F	
0-7	522	500	0	0	0	0	1.022
7-16	569	479	0	2	0	0	1.050
16-25	201	170	106	201	2	2	682
25-40	63	20	447	456	4	25	1.015
40-50	15	3	167	217	13	31	446
50+	27	10	273	175	71	154	710
Total	1.397	1.182	993	1.051	90	212	4.925

Quadre 2. Edat al matrimoni a Igualada, 1680-1829

	Dones				Homes			
	Mitjana	Des.est.	Moda	N	Mitjana	Des.est.	Moda	N
1680-1729	21,3	3,9	20	254	24,4	4,4	21	184
1730-1779	22,4	4,6	21	807	24,9	4,6	22	641
1780-1829	21,6	4,2	20	2.020	23,4	4,6	20	1.649
1680-1829	21,8	4,3	20	3.081	23,8	4,6	22	2.474

Quadre 3. Edats al primer matrimoni de les dones segons l'ofici del pare

Ofici	1680-1729		1730-1779		1780-1829	
	N	Edat	N	Edat	N	Edat
Agricultura	70	21,6	175	22,1	368	21,9
Professionals	7	21,8	13	29,2	25	23,7
Comerciants	12	22,6	30	25,4	63	21
Prof./com.	19	22,1	43	27,5	88	22,5
Pell	29	19,7	121	22,1	282	21,4
Tèxtil	73	21,3	202	22,4	520	21,6
Roba i sabates	34	22	123	21,9	360	21,6
Alimentació	0	0	6	21,7	31	20,7

Ofici	1680-1729		1730-1779		1780-1829	
	N	Edat	N	Edat	N	Edat
Transport	0	0	1	19,5	53	20,9
Provisions i serveis	34	22	130	21,9	444	21,6
«Elit»	4	21,3	23	21,2	22	21,9
Construcció	4	21	26	21,8	84	21
Metall	18	20,7	70	22,5	73	21,2
Divers	1	0	6	22,4	47	21,5
Altres artesans	28	20,3	125	22,4	226	21,3
Altres oficis	0	0	3	21,4	7	22,6
Desconeguts	1	19,4	6	23,9	81	21,8
Altres i desconeguts	1	19,4	9	22,7	88	21,9

Quadre 4. Edats al primer matrimoni dels homes segons el seu ofici

Ofici	1680-1729		1730-1779		1780-1829	
	N	Edat	N	Edat	N	Edat
Agricultura	31	24,5	106	25,7	175	23,9
Professionals	3	27	6	32,6	6	33,5
Comerciants	13	23,8	9	26,4	18	21,2
Prof./com.	16	25,1	15	32,1	24	24,1
Pell	36	24,7	111	24,9	245	24,3
Tèxtil	44	24,1	204	24,1	733	22,6
Roba i sabates	30	24,2	117	24,6	262	23,6
Alimentació	0	0	4	24,6	23	22,4
Transport	0	0	6	24,3	33	26
Provisions i serveis	30	24,5	127	24,6	318	24
«Elit»	5	29,5	6	26,3	16	28
Construcció	7	23,9	18	24,6	52	23,6
Metall	15	23,8	37	26,2	47	25,6
Varis	0	0	11	24,6	22	22,2
Altres artesans	27	24	72	25,7	137	24,1
Altres oficis	0	0	6	23	7	23,7
Desconeguts	1	17,2	0	0	13	22,3
Altres i desconeguts	1	17,2	6	23	20	22,8

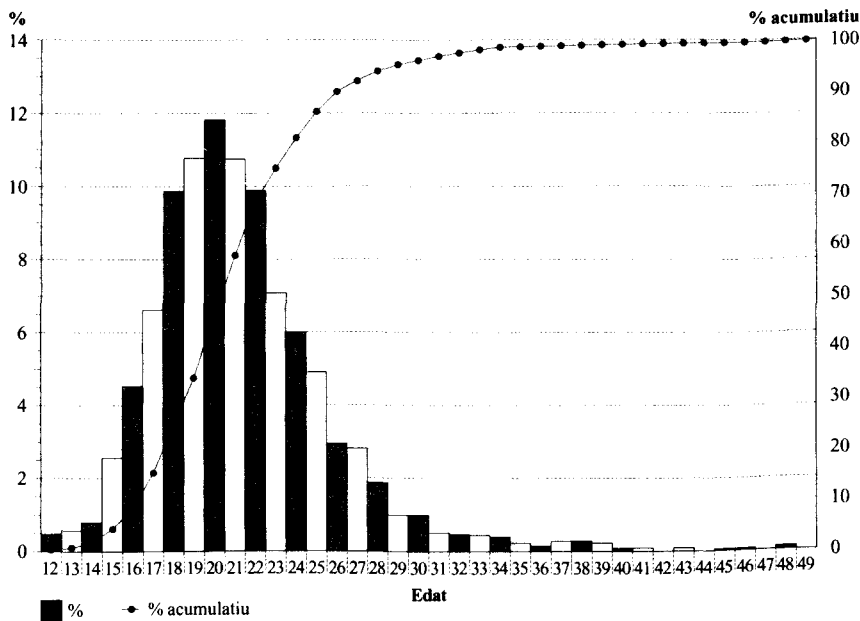
Quadre 5. Declaracions sobre capítols matrimonials
als registres matrimonials d'Igualada, 1680-1829

Any	Igualada		Capítols d'un altre lloc		No consta		No firmats		Total
	N	%	N	%	N	%	N	%	
1688-1699	360	92	11	3	10	3	11	3	392
1700-1709	178	89	2	1	16	8	5	2	201
1710-1719	164	78	3	1	40	19	3	1	210
1720-1729	71	61	2	2	36	31	7	6	116
1730-1739	87	45	3	2	60	31	45	23	195
1740-1749	155	54	3	1	37	13	92	32	287
1750-1759	157	50	3	1	33	11	120	38	313
1760-1769	106	34	1	0	98	32	106	34	311
1770-1779	158	37	3	1	110	26	157	37	428
1780-1789	156	32	8	2	160	33	168	34	492
1790-1799	212	36	2	0	45	8	327	56	586
1800-1809	196	30	4	1	76	12	374	58	650
1810-1819	205	21	4	0	545	55	229	23	983
1820-1829	186	19	6	1	658	68	119	12	969
Total	2.391	39	55	1	1.924	31	1.763	29	6.133

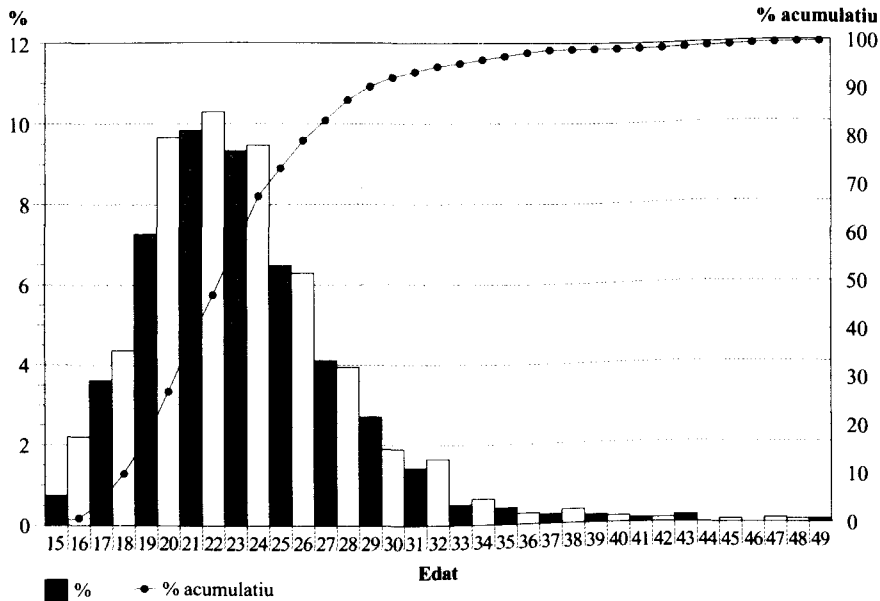
Quadre 6. Edat mitjana al matrimoni segons l'herència

HOMES			DONES		
	Edat	N		Edat	N
Hereus	22,9	365	Pubilles	19,7	98
Fadristerns amb llegítima	24,9	128	Cabaleres	21,8	896
Fadristerns sense llegítima	25,5	299			

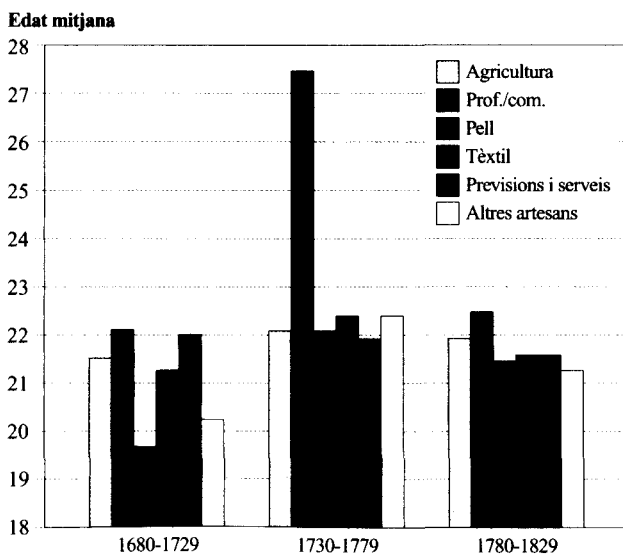
Gràfic 1. Edat de les dones al primer matrimoni, 1680-1829

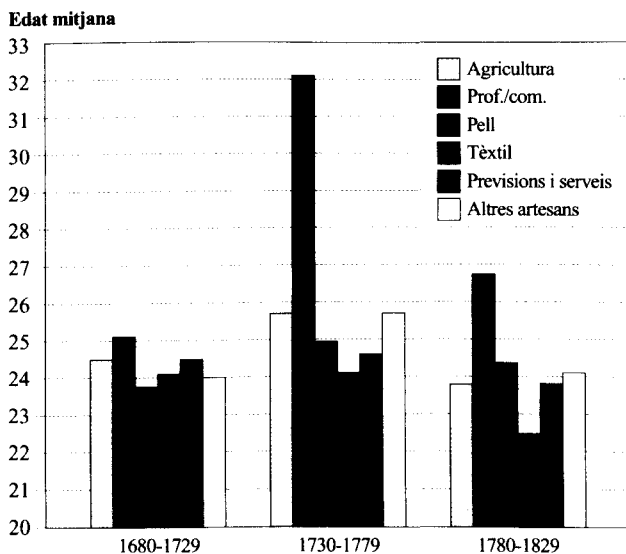
Gràfic 2. Edat dels homes al primer matrimoni, 1680-1829

Gràfic 3. Edat al matrimoni de les dones segons l'ofici del pare

Gràfic 4. Edat al matrimoni dels homes segons el seu ofici

Gràfic 5. Totals anuals de matrimonis i capítols a Igualada, 1680-1829

